

Mladi i rizična komunikacija na internetu

Ilić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:036786>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Iva Ilić

MLADI I RIZIČNA KOMUNIKACIJA NA INTERNETU

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Iva Ilić

MLADI I RIZIČNA KOMUNIKACIJA NA INTERNETU

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: dr. sc. Ines Rezo Bagarić

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Mladi i komunikacija putem interneta	3
2.1. Prevalencija rizične komunikacije putem interneta	3
2.2. Zbog čega mladi vole internet te komunikaciju putem njega?	4
2.3. Pozitivni učinci komunikacije na internetu	5
2.4. Negativne posljedice (rizične) komunikacije na internetu	6
3. Teorijska podloga o ulasku u rizičnu komunikaciju na internetu	8
4. Čimbenici nastanka rizične komunikacije na internetu	12
4.1. Rizični čimbenici	12
4.2. Čimbenici zaštite	14
5. Što nakon rizične komunikacije na internetu?	15
6. Prevencija	17
7. Zaključak	19
Literatura	21

Mladi i rizična komunikacija na internetu

Sažetak:

Tehnologija je sve više dijelom naše svakodnevnice, a pogotovo svakodnevnice mlade osobe. Komunikacijom putem interneta mladi mogu učvršćivati svoje socijalne mreže, ali i stvarati nove. Iako im donosi mnoge prednosti, posebno je važno obratiti pažnju i na rizike koje komunikacija nosi. Mladi, ponajviše adolescenti, zbog svojih razvojnih obilježja, posebno su skloni upuštanju u rizičnu komunikaciju. Prema literaturi, rizičnu komunikaciju na internetu čine: slanje fotografija, odavanje osobnih identifikatora, kontakti sa strancima, sexting i cyberbullying. Ovim će se radom pokušati saznati zbog čega mladi vole komunikaciju u virtualnome svijetu, koje su posljedice iste te što kaže teorija. Isto tako, proći će se čimbenici rizika i zaštite te načini prevencije rizične komunikacije, ali i zaštite kada se ona pojavi.

Ključne riječi: internet, mladi, rizična virtualna komunikacija

Youth and risky online communication

Abstract:

Technology is more and more a part of our everyday life, especially the everyday life of a young person. Communication through the Internet can strengthen young people social networks, but also create new ones. Although it brings them many benefits, it is especially important to pay attention to the risks that communication carries. Young people, especially adolescents, due to their developmental characteristics, are particularly prone to engaging in risky communication. According to the authors, risky communication consists of: sending photos, disclosure of personal identifiers, talking with strangers, sexting and cyberbullying. This work will try to find out why young people like communication in the online world, what the consequences are and what the theoretical framework says. Also, work will cover risk and protection factors, ways to prevent risky communication, as well as protection when it occurs.

Key words: Internet, youth, risky online communication

Izjava o izvornosti

Ja, Iva Ilić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Iva Ilić, v.r.

Datum: 19.8.2024

1. Uvod

Posljednjih je godina tehnologija postala sastavni dio naše svakodnevnice, a brz i snažan razvoj modernih tehnologija znatno je utjecao na gotovo sva područja ljudskog života (Divić i Jolić, 2019). Svakodnevica nam je pa gotovo i nezamisliva bez interneta i ostale elektroničke komunikacije, čime virtualni svijet postaje sve više dio stvarnog, realnog, svijeta koji polagano briše granice između *online* i *offline* stvarnosti (Velki i Romstein, 2018). Odrastanje današnjih generacija djece i mladih velikim se dijelom odvija u virtualnom svijetu (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020). Mladi su tako postali dijelom nove kulture, takozvane *cyber* kulture koja je nastala kao rezultat razvoja informacijske tehnologije i globalizacije društva (Koren, 2023).

Da su mladi jako dobro, ali i stalno umreženi, govore nam rezultati nacionalnog istraživačkog projekta: „Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih“, koje je Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba provela u suradnji s Gradskim uredom za zdravstvo Grada Zagreba i Društvom za komunikacijsku i medijsku kulturu, prema kojima gotovo svi adolescenti – njih 99,5% ima pristup internetu, a čak njih 95% internetu pristupa preko mobitela. Da ove brojke iz godine u godinu rastu, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba ističe uspoređivanjem dobivenog rezultata s onim dobivenim u usporednom istraživanju 2013. godine, gdje je 93% djece imalo otvoren profil na društvenoj mreži Facebook. Polovica mladih na društvenim mrežama dnevno provede više od 3 sata i provjerava obavijesti čim stignu, dok svaka peta mlada osoba stalno provjerava mobitel, bez obzira je li obavijest stigla ili pak nije (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020). Podaci Državnog zavoda za statistiku (2023) pokazuju da internet najviše koriste mladi između 16-e i 24-e godine, te da se internetom služe svi mladi u toj dobnoj skupini (njih 100%).

Internet je postao mjesto koje mladima nudi nove prilike za obogaćenje i proširenje životnih iskustava (Berson i Berson, 2005). Korištenje interneta ima mnoge pozitivne strane, među kojima su brz i olakšan pristup informacijama, veća mogućnost povezivanja s vršnjacima diljem svijeta, razvoj komunikacije. No, moramo isto tako biti svjesni činjenice da je s povećanjem korištenja interneta došlo i do pojave rizičnih

ponašanja na internetu (Žigmundić, 2018). Upravo ta pojava predstavlja interesno područje ovog rada, a kako je komunikacija sastavan dio aktivnosti mladih na internetu, ovaj će se rad usmjeriti eksplicitno na rizičnu komunikaciju putem interneta, kao jednog od oblika rizičnog ponašanja mladih na internetu.

Rizična komunikacija putem interneta prema Stamoulisu i Farleyu (2010) obuhvaća ponašanja poput: **slanja fotografija, odavanje osobnih identifikatora (podataka) te kontakte sa strancima**. Također, prema podacima dostupnim u literaturi, u rizičnu komunikaciju putem interneta možemo ubrojiti i *sexting* (Berson i Berson, 2005; Livingstone i Helsper, 2007; Holmes, 2009; Bryce i Fraser, 2014; Matijević, 2014; Muratbegović i Vujović, 2016; Notten i Nikken, 2016; Sasson i Mesch, 2016; Choi i sur., 2019; Gainsbury i sur., 2019; Agapito i Brito, 2020; Dolev-Cohen i Ricon, 2020; Wrzesińska i sur., 2021; Dodaj i sur., 2022), s obzirom na to da *sexting*, u svom širem smislu, obuhvaća slanje i primanje seksualno eksplicitnih poruka i fotografija (Dolev-Cohen i Ricon, 2020), te *cyberbullying*, odnosno zlostavljanje putem interneta (Livingstone i Helsper, 2007; Livingstone i Haddon, 2008; Holmes, 2009; Lau i Yuen, 2013; Bryce i Fraser, 2014; Matijević, 2014; Gámez-Guadix i sur., 2016; Muratbegović i Vujović, 2016; Notten i Nikken, 2016; Sasson i Mesch, 2016; Vejmelka i sur., 2017; Choi i sur., 2019; Divić i Jolić, 2019; Gainsbury i sur., 2019; Waheed, 2019; Agapito i Brito, 2020; Wrzesińska i sur., 2021; Švec, 2022; Elboj-Saso i sur., 2023) koje može uključivati širenje neugodnih informacija (istinitih ili lažnih) o pojedincima, njihovim obiteljima i/ili prijateljima, širenje povjerljivih informacija koje su bile namijenjene samo za osobu koja ih širi, širenje fotografija ili videosnimaka snimljenih bez pristanka žrtve ili onih koje je žrtva snimila za uži krug osoba, ali i nastojanje da se osobu isključi iz društva (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020).

Kako adolescenti, odnosno mladi predstavljaju posebno rizičnu skupinu za korištenje i doživljavanje rizične komunikacije na internetu, ovim ćemo se radom fokusirati upravo na njih. Naime, iako istraživanja pokazuju da mladi (sami za sebe ističu kako) znaju sačuvati privatnost na internetu (Walrave i Heirman, 2011; Robinson, 2016), privatnost na internetu te koje su informacije privatne, ne moraju nužno imati jednako značenja mladima i odraslima. Odrasli to pitanje shvaćaju puno kompleksnijim (Agapito i Brito, 2020). Adolescencija je, isto tako, razdoblje u kojem mladi izlaze iz

svojih sigurnosnih okvira, probijaju granice kako bi istražili nove prilike (Livingstone i Haddon, 2008; Festil i Quandt, 2016; Soh i sur., 2018). Povećana ranjivost, koja nastaje zbog utjecaja psihobioloških i evolucijskih faktora, pogoduje nastanku različitih rizičnih ponašanja. Informacijsko-komunikacijske tehnologije posebno su zanimljive mladima, s obzirom na to da pokrivaju neke od glavnih emocionalnih i komunikacijskih potreba koje se javljaju u adolescenciji (Gámez-Guadix i sur., 2016).

2. Mladi i komunikacija putem interneta

2.1. Prevalencija rizične komunikacije putem interneta

Da je rizična komunikacija mladih na internetu prisutna u današnjici te da je to tema kojom bi se trebalo baviti, pokazuju nam idući statistički podaci (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2019): 58,6% adolescenata primilo je poruke seksualno izazovnog sadržaja, a 52,4% fotografije ili video takvog tipa. Njih 10,8% primilo je seksualno izazovne fotografije ili video sebe. Iako je nešto manji postotak (5,8%) onih koji su barem jednom poslali seksualno izazovne poruke, njih je 40% nakon primanja seksualno izazovnog sadržaja barem jednom uzvratilo pošiljatelju. S osobom koju su upoznali online, dopisivalo se 68,3% mladih. 7% tinejdžera doživjelo je poticanje drugih da ružno govore o njima (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020). 31% mladih doživjelo je zlostavljanje putem interneta, od čega je 13% zlostavljanje doživjelo više puta, a 8% ih je sudjelovalo u činjenju nasilja (LET, 2021). Rezultati istraživanja koje su Dodaj i sur. (2022) proveli nad učenicima srednji škola te studentima, pokazali su da 70,9% mladih sudjeluje u nekom obliku seksting ponašanja. Najviše njih, barem jednom, primilo je sekst (54,7%), zatim su slali vlastite (45,4%), primali tuđe prosljeđene (45,8%) te, naposljetku, prosljeđivali tuđe (10,1%). Prema podacima iz interne baze Hrabrog telefona (2024), tijekom 2023. godine Hrabri je telefon primio 71 poziv (putem linija, chata i e-maila) na temu rizične komunikacije na internetu – 50 poziva spadalo je u kategoriju doživljenog *cyberbullyinga*, odnosno elektroničkog nasilja, dok ih je 21 bilo s temom (posljedica) *sextinga*, odnosno seksualnog nasilja putem interneta. U razdoblju 1.1.2024.-30.6.2024., s temom

cyberbullyinga i elektroničkog nasilja javilo se 12 osoba, dok se njih 13 javilo s temama *sextinga* te *groominga*.

2.2. Zbog čega mladi vole internet te komunikaciju putem njega?

Kako bismo bolje razumjeli temu o kojoj govorimo, valjalo bi se, prije svega, zapitati – Što to mladi uopće rade u virtualnom svijetu? Peck (2008, prema Car, 2010) nam daje odgovor upravo na ovo pitanje. Mladi, naime, *online* rade isto ono što čine i u ostalim oblicima javnog života, kojima imaju pristup – druže se, natječu za socijalni status, predstavljaju sebe te riskiraju kako bi procijenili granice slobodnog svijeta. Aktivno istražuju nove oblike samoizražavanja, razvoj identiteta i socijalne interakcije. Internet im postaje neograničeno pokusno okruženje u kojem eksperimentiraju s vlastitim identitetom, u potrazi za razumijevanjem kako se uklapaju u svijet koji ih okružuje (Car, 2010).

U *online* okruženju mladi imaju različite mogućnosti u konstruiranju vlastitog identiteta, u čijem procesu izražavaju vlastitu kreativnost (Čalović, 2012). U virtualnom svijetu, korisnik sam odlučuje na koji će se način predstaviti drugima, a njegov će identitet, na kraju, biti rezultat djelovanja, postupanja i komunikacijskih izražavanja (Koren, 2023). Dakle, *online* komunikacija povećava mogućnost kontrole samopredstavljanja i samootkrivanja. Zauzvrat, takva pojačana kontrola mladima pruža osjećaj sigurnosti, dopuštajući im da se osjećaju slobodnije u svojim međuljudskim interakcijama, nego što se tako osjećaju u interakcijama van interneta (Valkenburg i Peter, 2011).

Društvene su mreže popularne jer postaju jedino mjesto na kojem adolescent nije pod stalnim nadzorom odraslih. Relativno su sigurna mjesta, na kojima adolescenti mogu „vježbati život“, iskušati stvari koje su im teške ili nemoguće u realnim odnosima u školi, u parku ili kod vlastite kuće. Kroz običaje i pravila kulture, koja upravljaju društvom, u okruženju koje isključuje odrasle osobe, adolescenti uče na vlastitom iskustvu u relativno sigurnom okruženju (Car, 2010).

Internet pruža anonimnost, dakle slobodu komuniciranja bez povezivanja imena uz konkretnu osobu, što im pruža neki vid slobode izražavanja, smanjujući osobnu

odgovornost pojedinca (Mesch i sur., 2009; Valkenburg i Peter, 2011). Mladi, također, vole virtualnu komunikaciju jer se ona ne mora nužno događati istovremeno, odnosno pojedincu je data mogućnost da prouči i po potrebi promijeni izvornu poruku prije nego li ju pošalje nekome (Valkenburg i Peter, 2011). Društvene su mreže lako dostupne, a predstavljaju komunikacijski mehanizam koji korisnicima omogućuje komunikaciju i interakciju s milijunima pojedinaca diljem svijeta. Osim što omogućuju komunikaciju s prijateljima, obitelji, poznanicima i drugim korisnicima koje pojedinac poznaje i u stvarnom svijetu (a koje možda nije bio u mogućnosti vidjeti duže vrijeme), društvene mreže omogućuju upoznavanje i novih, nepoznatih ljudi sličnih interesa i mišljenja (Valkenburg i Peter, 2011; Koren, 2023).

2.3. Pozitivni učinci komunikacije na internetu

Već smo spomenuli kako komunikacija putem interneta i društvenih mreža mladima pomaže učvršćivati vlastite socijalne mreže te održavati kontakte s obitelji koja ne živi u njihovoj neposrednoj blizini (Valkenburg i Peter, 2011; Koren, 2023). Isto tako, mladi navode kako im je slanje fotografija i tekstualnih poruka seksualno izazovnog sadržaja pomoglo u održavanju intimnosti sa svojim partnerom/icom, dok su bili razdvojeni (Dolev-Cohen i Ricon, 2020). U *online* su komunikaciji upoznali nove i zanimljive ljude s kojima su mogli pričati o vlastitim hobijima i iskustvima, ali i generalno se zabavljati. Zapravo, i virtualna prijateljstva sklapaju kako bi zadovoljili potrebu za pripadanjem, podrškom, pomoći i prihvaćanjem (Mesch i Talmud, 2006). Nekima su virtualni prijatelji pomogli i u učenju novih jezika (Cernikova i sur., 2018), a neki su u virtualnim prijateljima pronašli potporu u tugovanju, ali i razumijevanje za osobne probleme o kojima nisu mogli pričati sa svojim bližnjima (Mesch i Talmud, 2006).

Postoje i dokazi kako internet može pomoći u osnaživanju mladih, a pogotovo onih koji se nalaze u nepovoljnijem položaju (Guan i Subrahmanyam, 2009). Dakle, Barak i Sadovsky (2008) pronalaze kako su mladi s poteškoćama sluha internet kao pretežno vizualan (a ne slušajući) medij iskoristili upravo za komunikaciju, što je imalo jako dobar učinak na njihovu dobrobit. U virtualnome svijetu dobili su mogućnost

sakrivanja vlastita invaliditeta, što im je pružilo veću sigurnost, ali i osjećaj jednakosti (Barak i Sadovsky, 2008). Također, interakcije u virtualnom svijetu mogu djelovati blagotvorno na smanjivanje socijalne anksioznosti te usamljenosti jer mladima pružaju okruženja u kojima mogu biti potpuno svoji i gdje će dobiti potporu i biti prihvaćeni od drugih (anonimnih) osoba (Anderson-Butcher i sur., 2010).

Komunikacija putem interneta može imati pozitivnih efekata na različite tipove ličnosti (Anderson-Butcher i sur., 2010). Ekstravertirane osobe benefite ubiru kroz „bogatiji postaju bogatiji“ fenomen; još više produbljuju svoje socijalne mreže te upoznaju osobe koje možda nikada ne bi upoznale izvan društvenih mreža. S druge strane, introvertiranim osobama komunikacija putem interneta može poslužiti kao socijalna kompenzacija (Peter i sur., 2005). Takva kompenzacija može im pružiti priliku da se samotkriju u anonimnom okruženju, ali i da tako porade na razvijanju slabijih socijalnih vještina (Anderson-Butcher i sur., 2010). Kod mladih koji su doživjeli manjak socijalne podršku u stvarnom okruženju, uočena je povezanost između komunikacije u virtualnom svijetu i smanjenja razine njihove depresije (Cernikova i sur., 2018). Djevojke su istaknule kako su *online* komunikaciju koristile kao kanal na kojem su se međusobno mogle osnažiti te pronaći svoj glas (Berson i Berson, 2005). Onima koji su pisali blogove, a doživjeli pozitivne reakcije, povećalo se samopouzdanje (Valkenburg i Peter, 2011).

Komuniciranje s grupom virtualnih prijatelja zahtijeva od adolescenta da nauči kako surađivati, zauzeti različite perspektive, pružiti drugima socijalnu podršku i razviti osjećaj za intimnost. Sve ove aktivnosti promiču i učvršćuju komunikacijske vještine, koje su vrlo značajne, ne samo za *online*, već i u *offline* komunikaciji s vršnjacima i ostalim grupama u budućnosti (npr. na fakultetu, radnome mjestu) (Car, 2010).

2.4. Negativne posljedice (rizične) komunikacije na internetu

Iako komunikacija putem interneta može imati različite benefite po mladu osobu, isto tako moramo biti svjesni postojanja i one loše, negativne strane koju komunikacija u virtualnom svijetu sa sobom nosi.

Kako neka istraživanja ukazuju na negativnu povezanost između komunikacije u virtualnom svijetu i razinu depresije (Cernikova i sur., 2018), tako se u istraživanjima pokazuje i pozitivna povezanost između ovih pojava. Tako osoba može patiti od depresije i usamljenosti (Anderson-Butcher i sur., 2010; Cernikova i sur., 2018) povezanima s manjkom neverbalnih tragova, plitkoćom u komunikaciji, ali i zanemarivanju *offline* veza s prijateljima. Oni koji su općenito imali visoku socijalnu podršku, česta komunikacija sa strancima na internetu bila je povezana s višom razinom depresije (Cernikova i sur., 2018). Neki se po doživljavanju nekog od rizičnih oblika komunikacije (primjerice, zlostavljanja na internetu), suočavaju s anksioznošću, strahom, lošijim školskim uspjehom, deprivacijom sna, bolom u trbuhu i slično (Guan i Subrahmanyam, 2009; Đuranović i Klasnić, 2016; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Divić i Jolić, 2019).

Uporaba interneta, odnosno komunikacija putem njega, može biti povezana sa smanjenjem komunikacije s članovima obitelji i prijateljima, povećanjem socijalne izolacije i psihološke uznemirenosti, povećanjem šanse od razvijanja ostalih rizičnih ponašanja, ali i ovisnosti o internetu te povećanjem ranjivosti (Anderson-Butcher i sur., 2010). Neki su mladi bili žrtve zlostavljanja, viktimizacije, prijetnji te eksploatacije. Rizična komunikacija, isto tako, uključuje i rizik izloženosti prijetećim ponašanjima poput *online* uhođenja (Berson i Berson, 2005; Livingstone i Helsper, 2007), izloženosti neželjenim pornografskim sadržajima, *spammingu*, govoru mržnje, te seksualnim predatorima. Izloženost nasilju na internetu lako se može prenijeti i u zlostavljanje izvan interneta (Berson i Berson, 2005).

Još se jedna potencijalna opasnost nalazi i u činjenici da mladi žele upoznati svoje virtualne prijatelje i u ne-virtualnom okruženju, odnosno u stvarnom svijetu (Liau i sur., 2005; Đuranović i Klasnić, 2016; Waheed, 2019). To možda samo po sebi i ne bi bilo opasno da mladi često na takve susrete ne odu sami, bez pratnje neke druge osobe. Posebno je ovdje zabrinjavajuća činjenica da su mladi prijavljivali kako osobe s kojima su se susreli nisu bile one za koje su se predstavljale (uglavnom su bile puno starije) te da su im neke od njih čak prijetile i fizičkim zlostavljanjem te im izgovarale različite uvrede (Liau i sur., 2005).

Online komunikacija, pogotovo ona koja uključuje seksualna pitanja, može rezultirati neželjenim, često agresivnim, seksualnim nagovaranjem (primjerice, nuđenje novca u zamjenu za seksualni čin) (Livingstone i Helsper, 2007; Guan i Subrahmanyam, 2009; Valkenburg i Peter, 2011) i uznemiravanjem (Valkenburg i Peter, 2011), ucjenjivanjem te trgovinom i distribucijom (Dolev-Cohen i Ricon, 2020; Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020) posjedovanih seksualno eksplicitnih materijala osobe s kojom se komuniciralo (Dolev-Cohen i Ricon, 2020).

Jednako je važno spomenuti i posljedice odavanja osobnih podataka koje se očituju u mogućnosti provale u kuću ili stan, krađi osobnih podataka koje netko može zloupotrijebiti te se predstaviti kao netko drugi, te mogućnosti praćenja mlade osobe s ciljem nanošenja ozljede toj osobi (Ciboci i sur., 2020).

3. Teorijska podloga o ulasku u rizičnu komunikaciju na internetu

Što sprječava mlade da se upuste u rizičnu komunikaciju putem interneta, a koji su razlozi da se ipak odluče opustiti u isto, možemo pokušati pronaći putem različitih teorijskih objašnjenja koja nam nudi literatura te autori koji su se bavili sličnim temama.

Prva je teorija – **teorija socijalne kontrole**. Teorija socijalne kontrole pretpostavlja kako kršenje socijalnih normi može pružiti osjećaj užitka, ali isto tako donijeti određen profit za osobu, što ju može povesti u kršenje pravila (Liska i Reed, 1985, prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Glavni je cilj ove teorije razumjeti zbog čega većina ljudi ipak ne postaje kriminalcima (Matsueda, 1982, prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Prema teoriji socijalne kontrole, postojanje socijalnih veza je upravo ono što bi moglo spriječiti pojedinca da se uključi u neko društveno neprihvatljivo ponašanje (Fagan i Pabon, 1990; Hirschi, 1969, sve prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Hirschi (1969, prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020) je otkrio četiri komponente socijalnih veza: privrženost, predanost, uključenost i vjerovanje, tvrdeći da jake socijalne veze odvrću pojedince od postupanja prema društveno neprihvatljivom ponašanju te ga, također, udaljuju od druženja s prijateljima koji čine društveno neprihvatljiva djela (Hirschi 1969, prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Kako je utvrđeno da se

socijalizacija odvija unutar konteksta bliskih odnosa (Pugliese i Okun, 2014), tako literatura navodi roditeljstvo kao jedan od najvažnijih čimbenika koji utječu na kvalitetu socijalne kontrole adolescenta (Gottfredson i Hirschi, 1990; Unnever i sur, 2003, sve prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Stoga, privrženost adolescenta roditelju te uključenost roditelja u život adolescenta, smatraju se komponentama roditeljske socijalne kontrole (Dolev-Cohen i Ricon, 2020), koja se pak odnosi na nastojanje roditelja da utječu i reguliraju ponašanje svoje djece (Rook i Pietromonaco, 1994; Rook, 1995, sve prema Pugliese i Okun, 2014). Čini se da je tijekom adolescencije roditeljska socijalna kontrola povezana s regulacijom pravila od strane roditelja te poštivanje pravila od strane adolescenata (Lewis i sur., 2004, prema Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Dakle, mogli bismo zaključiti da se mladi koji imaju dobro razvijene socijalne komponente te nemaju poteškoće sa slijeđenjem roditeljskih pravila, neće upuštati u rizične oblike komunikacije putem interneta i obratno.

Slijedi **teorija kognitivnog razvoja** koja govori da će ponašanje mladih ovisiti o njihovom razumijevanju okoline (Inhelder i Piaget, 1958; Ianotti i Bush, 1992, sve prema Waheed, 2019). Dakle, ako mladi percipiraju da će im komunikacija putem interneta donijeti samo benefite (puno prijatelja, prestiž, bolji osjećaj) (Waheed, 2019), lakše će se upuštati u komunikaciju, stavljajući po strani moguće rizike.

Teorija planiranog ponašanja govori nam kako su sva ponašanja planirana, što bi značilo da pojedinci, odnosno u ovom slučaju mladi, razmišljaju o potencijalnim posljedicama prije nego li što se upuste u neko ponašanje. Ovaj proces odlučivanja uključuje procjenu ponašanja temeljem relevantnih čimbenika (stavova, subjektivnih normi i percipirane kontrole ponašanja) te njihova kombinacija određuje namjeru da se pojedinac uključi u ponašanje. Pojedinac koji vjeruje da će njegovo ponašanje rezultirati nečim pozitivnim za njega, razvit će pozitivan stav prema takvom ponašanju (Sasson i Mesch, 2016). Tako Mesch i Beker (2010) potvrđuju postojanje pozitivne korelacije između pozitivnog stava prema dijeljenju informacija putem interneta te uključenosti u dijeljenje informacija. Isto tako, Boulton i sur. (2012) pronalaze kako su negativniji stavovi prema nasilničkom ponašanju putem interneta te njegovim činiteljima povezani s manjom uključenosti mladih u takvo ponašanje.

Subjektivne su norme vjerovanja pojedinaca o opsegu u kojem njegovi bližnji potvrđuju ili pak odbacuju njihovo ponašanje (Ajzen, 1991, prema Sasson i Mesch, 2016). Tako nam **teorija socijalnih normi** govori kako je ponašanje adolescenata pod utjecajem onoga što njihovi vršnjaci misle ili čine te su, isto tako, izvor za prihvaćanje takvih ponašanja kao vlastitih normi i vjerovanja (Sasson i Mesch, 2016). Primjerice, Hinduja i Patchin (2013) pronalaze kako su se adolescenti koji su prijavili kako su njihovi prijatelji činili nasilje putem interneta prema vršnjacima, i sami upustili u zlostavljanje žrtava. S druge strane, oni adolescenti koji su percipirali da će takvo ponašanje dovesti do sankcija od roditelja i nastavnika, bili su u manjem riziku da će se i sami upustiti u *online* nasilje (Hinduja i Patchin, 2013).

Zatim slijedi **perspektiva socijalnih (društvenih) potreba** (Buhrmester, 1996; Wolak i sur., 2003, sve prema Mesch i Talmud, 2006), koja nam govori kako pojedinci stvaraju (*online*) odnose kako bi zadovoljili snažne potrebe za intimnošću, samopotvrđivanjem i druženjem. Ovi su zahtjevi posebno visoki za adolescente, s obzirom na to da je adolescencija razvojna faza u kojoj se društveni krug pojedinaca širi od obitelji pa do grupe vršnjaka. Dok je potreba za pripadnošću univerzalna za sve, nekim pojedincima zasigurno nedostaju vještine i sposobnosti za stvaranje intimnih odnosa (Mesch i Talmud, 2006). Osobne karakteristike kao što su nisko samopouzdanje, socijalna anksioznost ili sramežljivost smanjuju sposobnost adolescenata da formiraju društvene veze licem u lice (Mesch, 2001; McKenna i sur. 2002, sve prema Mesch i Talmud, 2006) te zbog toga više koriste internet i komunikaciju putem njega (Mesch i Talmud, 2006).

Teorija izloženosti načinu života (Hindelang i sur., 1978, prema Choi i sur., 2019) sugerira da strukturirane aktivnosti (one koje moramo obaviti) i aktivnosti u slobodno vrijeme izravno utječu na razinu rizika od viktimizacije (Choi i sur., 2019). Teorija smatra kako društvene uloge koje se očekuju od pojedinca te njegov društveni položaj utječu na osobne životne obrasce, pridonoseći odluci pojedinca da se bavi određenim aktivnostima (Choi i sur., 2019). Dakle, mogli bismo reći da upuštanje mladih osoba u rizičnu komunikaciju ovisi o kvaliteti provođenja vlastitog slobodnog vremena, ali i o tome kako ga društvo percipira, odnosno u koje ga uloge stavlja.

Teorija rutinskih aktivnosti pretpostavlja da do društveno neprihvatljivih ponašanja dolazi kada, kumulativno, imamo prisutne elemente motiviranog počinitelja (osobe koja je sklona vršenju namjernih neprihvatljivih ponašanja), prikladne mete (osobe koju počinitelj percipira ranjivom ili pogodnom žrtvom) te odsutnosti odraslog skrbnika, odnosno adekvatne zaštite koji bi spriječili takvo postupanje (Vejmelka i sur., 2017; Choi i sur., 2019). Veća količina vremena provedenog u virtualnim aktivnostima (primjerice u komunikaciji) povezuje se s češćim sudjelovanjem u elektroničkom nasilju, a izostanak jasno definiranih pravila ponašanja pri uporabi interneta dovodi dezinhibiciju kod motiviranog počinitelja i to tako da mladu osobu može potaknuti na sudjelovanje u elektroničkom nasilju (Vejmelka i sur., 2017), pri čemu virtualni prostor postaje novi kontekst izražavanja rizičnih i neadekvatnih obrazaca ponašanja (Divić i Jolić, 2019). Ako se bilo koji od ovih elemenata ukloni, može se spriječiti rizično ponašanje. Osnovna je premisa ove teorije kako svakodnevna rutina pojedinca ima potencijal povećati i/ili smanjiti vjerojatnost od viktimizacije. Povećanje će određenog ponašanja također, vjerojatno, povećati privlačnost ciljane žrtve i izloženost potencijalnim počiniteljima. S time u vezi, rutinske aktivnosti koje povećavaju prikladnost žrtve i izloženost motiviranim počiniteljima, vjerojatno će smanjiti razinu adekvatne zaštite. Suprotni smjer također može biti točan, budući da određena ponašanja mogu smanjiti privlačnost mete i izloženost motiviranom počinitelju, a povećati adekvatnu zaštitu (Choi i sur., 2019).

Naposljetku imamo **teoriju rutinskih virtualnih aktivnosti**, koja prema Choi i sur., (2019) najbolje spaja koncepte teorije izloženosti načinu života i teorije rutinske aktivnosti u objašnjavanju viktimizacije počinjene u virtualnom svijetu. Ova teorija pretpostavlja da pojedinčeva sposobnost da se zaštiti u digitalnom svijetu te njegove životne navike u *online* okruženju značajno utječu na viktimizaciju putem interneta. Svakodnevni *online* obrasci pojedinca i rutinske aktivnosti pojačavaju šansu da postanu žrtve viktimizacije. Ovdje nam je važan i sposoban skrbnik, kojeg, u ovoj teoriji predstavlja računalna zaštita. Instalirana računalna zaštita tako može prevenirati i/ili smanjiti pojavu nasilja na internetu (Choi i sur., 2019). Otkriveno je i da su pojedinci koji su uključeni u rizično ponašanje na internetu, a da se nisu adekvatno zaštitili (primjerice, strože kontrolirali tko sve može vidjeti njihovu aktivnost na internetu), bili podložniji postati žrtvama viktimizacije u virtualnom svijetu, koja se

sastoji od uznemiravanja (verbalno virtualno nasilje, širenje tračeva i neželjenog sadržaja seksualne prirode te prijetnje) te lažnog predstavljanja počinitelja nasilja (Choi i sur., 2019).

4. Čimbenici nastanka rizične komunikacije na internetu

4.1. Rizični čimbenici

Neće svaka uporaba interneta biti rizična te se neće svi mladi upustiti u rizičnu komunikaciju. Što je ono što povećava šansu da se mlada osoba upusti u istu, možemo pokušati razumjeti kroz nekolicinu čimbenika koje nam nude različiti autori.

U osobne čimbenike koji predviđaju upuštanje mlade osobe u rizičnu komunikaciju na internetu, prije svega ubrajamo **dob**, kao jedan od najvažnijih prediktora rizične komunikacije na internetu. Rezultati nam govore kako se stariji adolescenti češće upuštaju u rizičnu komunikaciju od mlađih (Livingstone i Helsper, 2007; Bryce i Fraser, 2014; Sasson i Mesch, 2014; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Agapito i Brito, 2020; Dolev-Cohen i Ricon, 2020; Hrabri telefon; 2024). Smahel i sur. (2012, prema Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016) pretpostavljaju kako mladi u kasnijoj adolescenciji imaju manje socijalnih kontakata pa stoga više vremena provode sami, što ih posljedično vodi u češću uporabu interneta i uključivanje u rizičnu komunikaciju.

Što se tiče **spola**, istraživanja govore kako se muškarci više uključuju u rizične oblike komunikacije na internetu (Livingstone i Helsper, 2007; Lau i Yuen, 2013; Sasson i Mesch, 2014; Festil i Quandt, 2016; Notten i Nikken, 2016; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Sasson i Mesch, 2016; Žigmundić, 2018; Divić i Jolić, 2019; Agapito i Brito, 2020; Wrzesińska i sur., 2021). S obzirom na to da više vremena provode na internetu, više su i izloženi riziku, ali i uključivanju u rizičnu komunikaciju (Sasson i Mesch, 2014; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016). Češće su od djevojaka i sami prijavljivali kako su bili uključeni u činjenje nasilja na internetu, dodavanje nepoznatih osoba na društvenim mrežama, slanje vlastitih izazovnih fotografija, kao i u dijeljenju tuđih (Agapito i Brito, 2020; Dodaj i sur., 2022).

Mladi koji većinu svojeg (slobodnog) vremena provedu na internetu, odnosno češće su na internetu, u većoj su vjerojatnosti da se uključe u rizičnu komunikaciju, a ponajviše u činjenje i doživljavanje nasilja putem interneta (Berson i Berson, 2005; Sasson i Mesch, 2014; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Vejmelka i sur., 2017; Žigmundić, 2018; Choi i sur., 2019; Divić i Jolić, 2019; Wrzesińska i sur., 2021).

Mladi koji postižu niže rezultate na **dimenzijama iskrenosti-poniznosti i ugodnosti** te više na subskali **psihopatije**, češće čine nasilje putem interneta (Žigmundić, 2018). Također, oni koji proživljavaju **emocionalni stres**, ali i oni koji vole tražiti **pažnju** drugih, više se uključuju u rizične oblike komunikacije (Gámez-Guadix i sur., 2016; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016).

Onima kojima je teško **kontrolirati koliko su na internetu**, češće će agresivnije odgovoriti na neku provokaciju ili pak kontaktirati nekoga koga ne znaju (Gámez-Guadix i sur., 2016; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Dodaj i sur., 2022). Tako će mladi, koji pokazuju blagu, umjerenu ili visoku razinu **ovisnosti o internetu** češće činiti nasilje putem interneta (Vejmelka i sur., 2017).

S korištenjem različitih stranica (društvenih mreža) povećava se vjerojatnost da će mlada osoba postati viktimizirana, s obzirom na to da je više izložena osobama koje čine nasilje (Gainsbury i sur., 2019). Isto tako, oni mladi koji **rizičnije koriste internet** te komuniciraju s mnogim osobama, češće postaju počinitelji, ali i mete nasilja na internetu, te češće odlaze na susret sa osobom koju su upoznali putem društvenih mreža (Gámez-Guadix i sur., 2016; Choi i sur., 2019; Gainsbury i sur., 2019). Mladi koji pokazuju sklonost ka rizičnom ponašanju i u drugim aktivnostima (poput internetskog kockanja i pregledavanja pornografskog sadržaja), češće će biti počinitelji nasilja putem interneta (Vejmelka i sur., 2017).

U dimenziji školskih čimbenika, pokazalo se da su se oni mladi koji su postizali niži **školski uspjeh**, više uključivali u komunikaciju s nepoznatim osobama (Đuranović i Klasnić, 2016), dok su oni slabije obrazovani (ponajviše dječaci) češće bili počinitelji i žrtve *online* nasilja (Festil i Quandt, 2016).

Veliki utjecaj na ponašanje mladih imaju i njihovi **prijatelji**. Tako su istraživanja pokazala da su se mladi čiji prijatelji odobravaju uključivanje u rizična ponašanja,

odnosno u rizičnu komunikaciju putem interneta, češće i sami uključivali u istu (Sasson i Mesch, 2014; Soh i sur., 2018).

U kategoriji obiteljskih čimbenika istraživanja su pokazala sljedeće rezultate. Mladi koje **roditelji** odgajaju permisivnim roditeljskim stilom, imaju manju kontrolu i nadzor nad njima, manje ih podržavaju i u lošim su odnosima te im ne postavljaju jasne granice, a s druge se strane, služe strogim zabranama, više su uključeni u rizične oblike komunikacije (Sasson i Mesch, 2014; Sasson i Mesch, 2016; Divić i Jolić, 2019; Dolev-Cohen i Ricon, 2020; Elboj-Saso i sur., 2023; Bašić, 2024). Tako su, primjerice, oni mladi nad kojima roditelji imaju nisku socijalnu kontrolu, više slali poruke seksualno izazovnog sadržaja, dok su oni s permisivnim roditeljima više takve poruke i fotografije tražili od drugih (Dolev-Cohen i Ricon, 2020). Također je pokazano kako mladići koji odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima su u većem riziku od uključivanja u rizičnu komunikaciju (Notten i Nikken, 2016). Ovdje nam je još važan i socioekonomski status obitelji u kojoj mlada osoba živi. Dakle, pokazalo se da **nizak socioekonomski status** obitelji povećava šanse da se adolescent uključi u rizičnu komunikaciju (Notten i Nikken, 2016). Na posljepku, ne smijemo zaboraviti i na **područje na kojem mlade osobe žive**, s obzirom na to da je otkriveno da su mladi iz ruralnih krajeva više prijavljivali da su sami bili žrtve nasilja putem interneta ili da pak poznaju žrtve, dok su se oni iz urbanih krajeva više pojavljivali kao počinitelji nasilja (Waheed, 2019).

4.2. Čimbenici zaštite

Podvučemo li crtu ispod čimbenika rizika, mogli bismo zaključiti, koji su pak to čimbenici koji bi mogli zaštititi mladu osobu da se uključi u rizične oblike komunikacije na internetu.

Mogli bismo pretpostaviti da će se **mlađi adolescenti** rjeđe uključiti u rizičnu komunikaciju na internetu. Naime, mlađi adolescenti češće uključivanje u takvo ponašanje percipiraju riskantnijim po njih, nego li što to percipiraju oni nešto stariji (Bryce i Fraser, 2014). Isto tako, roditelji više obraćaju pažnju na ono što njihova

mlađa djeca čine na internetu te su, općenito, zabrinutiji za njihovu sigurnost (Agapito i Brito, 2020).

Autori ovdje, kao jedan od najvažnijih prediktora spominju **odnos mladih s njihovim roditeljima**. Što adolescenti ostvaruju bliskiji odnos s roditeljima, to će se manje uključivati u rizičnu komunikaciju (Sasson i Mesch, 2014; Sasson i Mesch, 2016; Soh i sur., 2018). Mladi će se manje uključivati u rizičnu komunikaciju ako su roditelji upućeni u njihovo ponašanje u virtualnome svijetu (Bašić, 2024). Isto će se tako manje upustiti u rizik oni kojima roditelji pružaju pomoć, informiraju ih o sigurnijoj uporabi interneta te s njima koriste internet (Sasson i Mesch, 2014; Notten i Nikken, 2016).

Ako mladi unaprijed **razmišljaju o mogućim posljedicama**, odnosno **svjesni su rizika**, manja je vjerojatnost da će rizično komunicirati u virtualnom svijetu (Bryce i Fraser, 2014).

Što je društvo u kojem mlada osoba živi više **digitalizirano**, to će se ona manje upuštati u rizičnu komunikaciju. Odnosno, što se mlade, u širem društvenom kontekstu, više upoznaje s uporabom digitalne tehnologije, to će se smanjiti vjerojatnost njihova upuštanja u rizičnu komunikaciju (Notten i Nikken, 2016).

Isto tako, kao čimbenike zaštite još možemo i navesti, **ne odobravanje** takvog oblika komunikacije **od strane prijatelja** (Sasson i Mesch, 2014; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Soh i sur., 2018), slabija, odnosno **rjeđa uporaba interneta** (Berson i Berson, 2005; Sasson i Mesch, 2014; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Vejmelka i sur., 2017; Žigmundić, 2018; Choi i sur., 2019; Divić i Jolić, 2019; Wrzesińska i sur., 2021), bolja **kontrola uporabe interneta** (Gámez-Guadix i sur., 2016; Paluckaitė i Žardeckaitė-Matulaitienė, 2016; Vejmelka i sur., 2017), **savjesnost** (Žigmundić, 2018) te dobar **školski uspjeh** (Đuranović i Klasnić, 2016; Festil i Quandt, 2016).

5. Što nakon rizične komunikacije na internetu?

Kada se nakon rizične komunikacije jave (negativne) posljedice, iako se možda mladoj osobi tako ne čini, uvijek postoji nešto što se može učiniti. Prije svega bi bilo poželjno

da se mlada osoba obrati osobi od povjerenja – roditelju, stručnoj osobi u školi, a na posljetku i policiji (Hrabri telefon, 2017; Waheed, 2019; Ministarstvo unutarnjih poslova, 2023). U policijskim postajama rade specijalizirani policijski službenici za mladež, koji mogu pružiti pomoć, podršku i informaciju, a prijava se uvijek može poslati i anonimno – putem aplikacije „Red Button“ (Matijević, 2014; MUP, 2023). Neželjeni se sadržaj, isto tako, može prijaviti putem društvenih mreža (MUP, 2023). No, kada je riječ o ozbiljnim oblicima nasilja, osobito zastrašujućim prijetnjama, najbolje bi bilo sačuvati poruke, odnosno videozapise te podatke o datumu i vremenu sadržaja pa ih proslijediti policiji (Hrabri telefon, 2017).

Vrlo je važno da roditelji, ali i ostale osobe koje rade s mladima, mladima pošalju jasnu poruku da ukoliko su poslali, razmijenili neki sadržaj zbog kojeg su zažalili, nikada nije kasno zatražiti pomoć te kako se, zaista, nitko nema pravo ponašati na način koji ih može povrijediti (Matijević, 2014; Hrabri telefon, 2017).

Jedna od stručnih osoba, kojoj se mladi suočeni s negativnim posljedicama komunikacije na internetu mogu obratiti jest i socijalni radnik, odnosno socijalna radnica. Socijalni radnici kvalificirani su stručnjaci koji mogu pomoći mladima u nošenju s emocionalnim i psihološkim efektima rizične komunikacije na internetu, s obzirom na to da su obrazovani i osposobljeni u pomaganju ljudima koji se suočavaju s nekim socijalnim problemom (Al-Sulami, 2023). Dva najčešća načina kojima pomažu mladima jesu savjetovanje i terapija (Staples, 2016, prema Al-Sulami, 2023). Mnogi mladi istaknuli su kako im je od velike pomoći bila upravo mogućnost da s nekim stručnim podijele svoje osjećaje, ali i pronađu načine suočavanja sa stresom zbog situacije u kojoj su se našli (Al-Sulami, 2023). U socijalnim radnicima (pogotovo onima koji rade u školama), mladi pronalaze svoje sigurno mjesto u kojem su bili poštovani i viđeni (Virginia Commonwealth University, 2022). Socijalni radnici tako zauzimaju važnu ulogu u pružanju podrške i traženju rješenja koje će najbolje odgovarati mladoj osobi. Ta rješenja uključuju individualnu terapiju, obiteljsku terapiju ili pak grupnu terapiju s razredom, ovisno o potrebi mladih (Al-Sulami, 2023). Mlade i njihove obitelji, isto tako, mogu uputiti i na pravnu zaštitu (Williford i Depaolis, 2019, prema Al-Sulami, 2023) te na ostale korake u rješavanju nastale situacije, poput onih navedenih netom iznad (Al-Sulami, 2023). Ne zaboravimo, isto tako, da socijalni radnici nisu samo stručnjaci koji će raditi sa žrtvama, već su i

stručnjaci koji rade s mladima koji su se aktivno uključivali u rizičnu komunikaciju, odnosno počiniteljima. Uz tretmane koje pružaju žrtvama, socijalni radnici ovdje se još osvrću i na učenje mladih kako da se, na zdrav način, nose sa osjećajem ljutnje i bijesa te dublje (terapijski) istražuju pozadinu koja je potaknula njihovo ponašanje (Masters in Social Work Online, 2023).

6. Prevencija

Kako bismo što više i bolje pokušali spriječiti pojavnost i uključivanje mladih u rizične oblike komunikacije putem interneta, vrlo je važno sustavno raditi na prevenciji. Podizanje svijesti i osjetljivosti mladih na to kako njihova internetska komunikacija može utjecati na druge čini bitnu komponentu obrazovnih programa za sprječavanje rizične internetske komunikacije (Waheed, 2019). Tako mladima treba poslati jasne poruke poput, prvenstveno, da u virtualnome svijetu ne čine ništa što ne bi učinili u stvarnome svijetu. Zatim, da se zapitaju (prije nego pošalju nešto), kako bi se oni sami osjećali da prime takvu poruku, ali i da ne prosljeđuju poruke, fotografije ili snimke koje njih same mogu dovesti u neugodnu situaciju (Matijević, 2014; Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020).

Školski bi programi trebali u svome kurikulumu uvrstiti programe računalne etike koji bi mladima pružili smjernice o ponašanju u virtualnome svijetu, ali ih i upoznali sa zakonskom regulativom rizičnih ponašanja (Choi i sur., 2019). Tu bi od velike pomoći bili nastavnici informatike kao kategorija nastavnika koja najčešće već dobro poznaje opasnosti koje adolescentima prijete na internetu, ali i načine na koje bi se mogli zaštititi. Bilo bi dobro i razmisliti o tome kada započeti s informatičkom nastavom, s obzirom na to da su mladi već od ranog djetinjstva korisnici interneta (Muratbegović i Vujović, 2016). Wrzesińska i sur. (2021), ističu kako je i spolni odgoj jedan od važnijih programa koji bi mlade naučio zaštititi od različitih vrsta seksualnog nasilja, a Đuranović i Klasnić (2016) ističu važnost razvoja programa koji bi učitelje i nastavnike podučio znanjima i kompetencijama za osposobljavanje mladih za pedagoški osmišljeno provođenje slobodnog vremena i preveniranje rizičnih ponašanja na internetu. Školski socijalni radnici trebali bi što više naučiti o rizičnoj

komunikaciji na internetu te koliko je ona česta u školi u kojoj rade (MSW online, 2023). Njihovo znanje o socijalnom ponašanju pruža im dublje razumijevanje kako počinitelja, tako i žrtava, čini ih stručnjacima koji uspješno mogu pomoći u kreiranju preventivnih programa koji mogu djelovati na ponašanje mladih (VCU, 2022). U svojim bi preventivnim programima svakako naglasak trebali staviti na učenje komunikacijskih vještina te konstruktivnih načina rješavanja sukoba u virtualnom kontekstu (Vejmelka i sur., 2017). Isto tako, socijalni radnici, uspješno mogu svoje kolege, roditelje, ali i zajednicu podučiti o najboljim načinima prepoznavanja, ali i prevencije i zaštite kada posljedice rizične komunikacije putem interneta nastupe (VCU, 2022; MSW online, 2023). Također, mogu sudjelovati i u razvijanju (školskog) protokola za postupanje u slučaju činjenja ili doživljavanja posljedica rizične komunikacije na internetu (Al-Sulami, 2023).

Roditelji čine nezaobilazne saveznike u suočavanju mladih s izazovima odrastanja u virtualnome svijetu (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020). Mnogi se od njih, nažalost, osjećaju se sužena znanja o sigurnoj uporabi interneta (Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020; Livinstone i sur., 2011, prema Agapito i Brito, 2020). Kako, zbog toga, veliki postotak njih osjeća sniženo samopouzdanje za učenje vlastite djece o sigurnoj uporabi interneta, trebalo bi ih svakako educirati da, usprkos tome, mogu svejedno odigrati ključnu ulogu u utjecaju na aktivnosti kojima se njihova djeca bave te kako efektivno odigrati tu ulogu (Vejmelka 2017; Soh i sur., 2018). Lau i Yuen (2013) čak predlažu i razvijanje novog – internetskog stila roditeljstva. Takav bi stil roditeljstva u sebi objedinio sve stilove i karakteristike roditeljstva koji su se pokazali uspješnima u smanjenju rizične komunikacije na internetu. No, to je svakako područje koje mora biti još istraženo. Ne smijemo zaboraviti ni na važnost jasnog ukazivanja roditeljima na činjenicu da pravo njihova djeteta na privatnost ne isključuje njihovu odgovornost da skrbe o dobrobiti svojeg djeteta (Matijević, 2014).

U osvještavanju mladih trebaju sudjelovati, zapravo, svi koji rade s djecom (Matijević, 2014; Muratbegović i Vujović, 2016). U svakome trenutku, trebaju jačati njihove zaštitne čimbenike (Muratbegović i Vujović, 2016). Vrlo je važno da im istaknu rizike komunikacije s nepoznatim osobama i razmjene intimnih sadržaja putem društvenih mreža kako ne bi postali žrtve virtualnog zlostavljanja i iskorištavanja (Matijević,

2014). Treba ih, isto tako, podučiti o mogućoj povezanosti različitih rizičnih ponašanja, odnosno da jedno rizično ponašanje lako može voditi ka drugome, a posebnu bi pažnju stručnjaci trebali usmjeriti na podučavanje mladih koji već ulaze u kategoriju rizičnih korisnika interneta (Gámez-Guadix i sur., 2016).

Mladima bi, uvijek, valjalo istaknuti neke od osnovnih smjernica samozaštite: da zaštite svoj profil na društvenim mrežama tako da on bude vidljiv samo osobama kojima vjeruju te da svoje osobne informacije ne otkrivaju osobama koje u stvarnome životu ne poznaju ili im ne vjeruju. Potrebno im je napomenuti da je stranac na internetu poput stranca u stvarnom životu te da ne bi trebalo odlaziti na susrete s osobama koje su upoznali na internetu. Isto tako, treba ih podučiti tome da su neki korisnici interneta vješti manipulatori te da trebaju dobro promisliti o namjerama sugovornika, prije nego li što mu pošalju fotografiju ili pak uključe *web* kameru (Centar za sigurniji internet, 2020; Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020). I, naposljetku, važno je naglasiti da svaku komunikaciju s osobom koja traži stvari koje ih uznemiruju, čine nesigurnim, prestrašenim ili ih stavljaju pod pritisak, trebaju odmah prekinuti te da svatko od nas, zapravo, može pomoći u tome da se nasilje zaustavi (Matijević, 2014; Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, 2020).

7. Zaključak

Internet je mreža koja je suzila svijet, omogućila nam pristup bogatstvu informacija i znanja te, isto tako, potaknula val inovacija i kreativnosti koje su nam promijenile život. „Prostor“ je to kojeg mlada osoba oblikuje prema svojim željama.

Internet je zasigurno važno sredstvo za razmjenu informacija i komunikaciju koja unapređuje naše društvo. Upravo je komunikacija najvažniji aspekt interneta za mladu osobu. Zahvaljujući tome, mladi lako održavaju kontakte sa sebi bitnim osobama i upoznaju sebi slične. Iako komunikacija putem interneta sama po sebi zapravo nije rizična, ipak za neke od njih, određeni oblici komunikacije mogu itekako biti rizični. Rizični oblici komunikacije tako obuhvaćaju: slanje fotografija, odavanje osobnih podataka, kontakte sa strancima, *sexting* te nasilje na internetu.

Iako mladi pokazuju znakove razumijevanja mogućih posljedica i rizika svojeg ponašanja u virtualnome svijetu, neće se svi oduprijeti tome. Koji će od njih testirati granice, a koji će ostati unutar njih, pokušali smo saznati kroz različite čimbenike rizika i zaštite. Pokazalo se da su, uz dob, jedni od važnijih čimbenika utjecaj društva, stil roditeljstva te procjena benefita koje dobivaju takvim ponašanjem. Odnosno, stariji adolescenti, oni čije društvo odobrava negativno ponašanje, a roditelji ih slabo nadziru i ne uspostavljaju jasne granice dozvoljenog ponašanja, u većem su riziku od upuštanja u rizičnu komunikaciju na internetu i obratno.

Potencijalni su negativni ishodi koje rizična komunikacija nosi, ono što donosi najveću brigu, što za roditelje, što za sve ostale koji brinu o sigurnosti mladih na internetu. Stoga je vrlo važno od najranije moguće dobi učiti mlade o sigurnosti na internetu. Odlične saveznike u tome imaju u socijalnim radnicima, kao stručnjacima koji se kontinuirano obrazuju o temi te mogu biti savršeni zagovaratelji preventivnih programa, edukatori roditelja i drugih stručnjaka, ali i sigurno mjesto u kojoj se mlada osoba može povjeriti, bilo da je žrtva ili počinitelj.

Nalazi bi ovog rada mogli poslužiti kao dobra smjernica za nova, obuhvatnija, istraživanja razloga uključivanja mladih u rizičnu komunikaciju putem interneta, ali i čimbenika rizika i zaštite koji će pomoći u kreiranju usmjerenijih programa i strategija za zaštitu na internetu i sigurniju uporabu interneta.

Ako bismo, za kraj, iz svega opisanog trebali izvući poruku za mlade, onda bismo svakako naznačili da svaki problem ima svoje rješenje. Odnosno, ako su poslali nešto na internetu zbog čega su zažalili ili pak primili nešto zbog čega su se osjećali neugodno, nikada nije, ni neće biti kasno da potraže (stručnu) pomoć.

Literatura

1. Agapito, D. i Brito, P. Q. (2020). A dyadic approach to adolescents' risky online behaviors. *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 8(3), 244-267.
2. Al-Sulami, M. S. Z. (2023). The Role of Social Work in Facing the Negative Effects of Cyberbullying on Adolescents in Saudi Arabia. *Journal of Humanities & Social Sciences*, (11)7, 109-124.
3. Anderson-Butcher, D., Lasseigne, A., Ball, A., Brzozowski, M., Lehnert, M. i McCormick, B. L. (2010). Adolescent weblog use: Risky or protective?. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 27, 63-77.
4. Barak, A. i Sadosky, Y. (2008). Internet use and personal empowerment of hearing-impaired adolescents. *Computers in human behavior*, 24(5), 1802-1815.
5. Bašić, I. (2024). *Obilježja roditeljstva u objašnjavanju problema u ponašanju adolescenata*. Diplomski rad. Split: Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju.
6. Berson, I. R. i Berson, M. J. (2005). Challenging online behaviors of youth: Findings from a comparative analysis of young people in the United States and New Zealand. *Social Science Computer Review*, 23(1), 29-38.
7. Boulton, M., Lloyd, J., Down, J. i Marx, H. (2012). Predicting undergraduates' self-reported engagement in traditional and cyberbullying from attitudes. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(3), 141-147.
8. Bryce, J. i Fraser, J. (2014). The role of disclosure of personal information in the evaluation of risk and trust in young peoples' online interactions. *Computers in Human Behavior*, 30, 299-306.
9. Car, S. (2010). Online komunikacija i socijalni odnosi učenika. *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 281-289.
10. Centar za sigurniji internet (2020). *5 Savjeta za sigurno korištenje interneta*. Posjećeno 13.7.2024. na mrežnoj stranici Centra za sigurniji internet: <https://csi.hr/2020/05/03/5-savjeta-za-sigurno-koristenje-interneta/#>
11. Cernikova, M., Dedkova, L. i Smahel, D. (2018). Youth interaction with online strangers: Experiences and reactions to unknown people on the Internet. *Information, Communication & Society*, 21(1), 94-110.

12. Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. i Hrpka, H. (2020). Razgovarajmo o životu s druge strane ekrana. *Zagreb: Agencija za elektroničke medije i UNICEF.*
13. Choi, K. S., Cho, S. i Lee, J. R. (2019). Impacts of online risky behaviors and cybersecurity management on cyberbullying and traditional bullying victimization among Korean youth: Application of cyber-routine activities theory with latent class analysis. *Computers in Human Behavior, 100*, 1-10.
14. Čalović, D. (2012). Identitet u vremenu cyber svjetova. *Filozofska istraživanja, 32*(1), 19-30.
15. Divić, K. i Jolić, I. (2019). Rizično ponašanje djece i mladih u virtualnom okruženju–Iskustvo Centra za pružanje usluga u zajednici „Savjetovalište Luka Ritz “. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, 160*(3-4), 265-290.
16. Dodaj, A., Prijatelj, K. i Sesar, K. (2022). Raširenost i odrednice sekstinga među srednjoškolcima i studentima iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Drugi izvještaj (2022) znanstveno-istraživačkog projekta: „Priroda i odrednice sekstinga među adolescentima i mladima: kroskulturalno istraživanje (SextYouth)“.
17. Dolev-Cohen, M. i Ricon, T. (2020). Demystifying sexting: Adolescent sexting and its associations with parenting styles and sense of parental social control in Israel. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 14*(1).
18. Državni zavod za statistiku (2023). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2023*. Posjećeno 13.7.2024. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58217>
19. Đuranović, M. i Klasnić, I. (2016). Povezanost školskog uspjeha irizičnih ponašanja srednjoškolaca na internetu. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju, 157*(3), 263-281.
20. Elboj-Saso, C., Íñiguez-Berrozpe, T., Cebollero Salinas, A. i Bautista Alcaine, P. (2023). “Listen to me!” the role of family supervision and parental phubbing in youth cyberbullying. *Family Relations, 73*(3), 1568-1587.
21. Festl, R. i Quandt, T. (2016). The role of online communication in long-term cyberbullying involvement among girls and boys. *Journal of youth and adolescence, 45*, 1931-1945.

22. Gainsbury, S. M., Browne, M. i Rockloff, M. (2019). Identifying risky Internet use: Associating negative online experience with specific online behaviours. *New Media & Society*, 21(6), 1232–1252.
23. Gámez-Guadix, M., Borrajo, E. i Almendros, C. (2016). Risky online behaviors among adolescents: Longitudinal relations among problematic Internet use, cyberbullying perpetration, and meeting strangers online. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(1), 100-107.
24. Guan, S.S. A. i Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: risks and opportunities. *Current opinion in Psychiatry*, 22(4), 351-356.
25. Hinduja, S. i Patchin, J. W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of youth and adolescence*, 42(5), 711–722.
26. Holmes, J. (2009). Myths and missed opportunities: Young people's not so risky use of online communication. *Information, Communication & Society*, 12(8), 1174-1196.
27. Hrabri telefon (2017). *Sigurno surfanje*. Posjećeno 10.7.2024. na mrežnoj stranici Hrabrog telefona: https://issuu.com/hrabritelefon/docs/ht_memory_brosura_preview
28. Hrabri telefon (2024). Interna baza podataka o pozivima. Zagreb: Hrabri telefon.
29. Koren, M. (2023). *Izmjena komunikacijskih obrazaca mladih kao posljedica korištenja društvenih mreža*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija, Odsjek za komunikologiju.
30. Lau, W. W. i Yuen, A. H. (2013). Adolescents' risky online behaviours: The influence of gender, religion, and parenting style. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2690-2696.
31. LET (2021). *Iskustva mladih na internetu – vršnjačko elektroničko nasilje* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici LET-a: <https://udrugale.hr/iskustva-mladih-na-internetu-vrsnjacko-elektronicko-nasilje/>
32. Liau, A. K., Khoo, A. i Hwaang, P. (2005). Factors influencing adolescents engagement in risky internet behavior. *CyberPsychology & Behavior*, 8(6), 513-520.

33. Livingstone, S. i Haddon, L. (2008). Risky experiences for children online: Charting European research on children and the internet. *Children & society*, 22(4), 314-323.
34. Livingstone, S. i Helsper, E. J. (2007). Taking risks when communicating on the Internet: The role of offline social-psychological factors in young people's vulnerability to online risks. *Information, Communication & Society*, 10(5), 619-644.
35. Masters in Social Work Online (2023). *A social worker's guide to cyberbullying*. Posjećeno 13.7.2024. na mrežnoj stranici Masters in Social Work Online: <https://mastersinsocialworkonline.org/resources/cyberbullying/>
36. Matijević, A. (2014). Nasilje nad i među mladima na Internetu. U Majdak, M., Vejmelka, L., Radat, K. i Vuga, A. (ur.), *Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima* (str. 39-50). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
37. Mesch, G. S. i Talmud, I. (2006). Online friendship formation, communication channels, and social closeness. *International Journal of Internet Science*, 1(1), 29-44.
38. Mesch, G. S. i Beker, G. (2010). Are norms of disclosure of online and offline personal information associated with the disclosure of personal information online? *Human Communication Research*, 36(4), 570–592.
39. Ministarstvo unutarnjih poslova (2023). *Savjeti mladima*. Posjećeno 10.7.2024. na mrežnoj stranici Ministarstva unutarnjih poslova: <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/savjeti-281567/nasilje-281582/zlostavljanje-suvremenim-tehnologijama-mobitel-i-internet-12214/savjeti-mladima-281998/281998>
40. Muratbegović, E. i Vujović, S. (2016). *Ponašanje i navike djece na internetu: stavovi djece, roditelja i nastavnika informatike*. Sarajevo: Save the Children in North West Balkans.
41. Notten, N. i Nikken, P. (2016). Boys and girls taking risks online: A gendered perspective on social context and adolescents' risky online behavior. *New Media & Society*, 18(6), 966–988.
42. Paluckaitė, U. i Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2016). Students' engagement in risky online behaviour: the comparison of youth and secondary schools'. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 13, 266-273.

43. Peter, J., Valkenburg, P. M. i Schouten, A. P. (2005). Developing a model of adolescent friendship formation on the Internet. *CyberPsychology & Behavior*, 8(5), 423–430.
44. Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2019). *Rezultati nacionalnog istraživačkog projekta „Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih“*. Posjećeno 10.7.2024. na mrežnoj stranici Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba: <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/rezultati-nacionalnog-istrazivackog-projekta-drustvena-online-iskustva-i-mentalno-zdravlje-mladih/>
45. Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba (2020). *Odrastanje na internetu: Kako vratiti sigurnost u djetinjstvo?* Posjećeno 10.7.2024. na mrežnoj stranici Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/odrastanje-na-internetu-kako-vratiti-sigurnost-u-djetinjstvo-2/>
46. Pugliese, J. A. i Okun, M. A. (2014). Social control and strenuous exercise among late adolescent college students: Parents versus peers as influence agents. *Journal of Adolescence*, 37(5), 543–554.
47. Robinson, S.C. (2016). iDisclose: Applications of Privacy Management Theory to Children, Adolescents and Emerging Adults. U M. Walrave, K. Ponnet, E. Vanderhoven, J. Haers i B. Segaert, *Youth 2.0: Social Media and Adolescence* (str. 139-157). Švicarska: Springer Cham.
48. Sasson, H., i Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38.
49. Sasson, H., i Mesch, G. (2016). Gender differences in the factors explaining risky behavior online. *Journal of youth and adolescence*, 45, 973-985.
50. Soh, P. C. H., Chew, K. W., Koay, K. Y., i Ang, P. H. (2018). Parents vs peers' influence on teenagers' Internet addiction and risky online activities. *Telematics and Informatics*, 35(1), 225-236.
51. Stamoulis, K. i Farley, F. (2010). Conceptual approaches to adolescent online risk-taking. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 4(1), 1.

52. Švec, L. (2022). *Perspektiva učenika srednje škole o korištenju interneta i društvenih mreža*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
53. Valkenburg, P. M., i Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of adolescent health, 48*(2), 121-127.
54. Vejmelka, L., Strabić, N. i Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja, 26* (1), 59-78.
55. Velki, T. i Romstein, K. (2018). Nacionalno istraživanje rizičnog ponašanja i znanja računalnih korisnika. U T. Velki i K. Šolić (ur.), *Priručnik za informacijsku sigurnost i zaštitu privatnosti* (str. 37-70). Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
56. Virginia Commonwealth University (2022). *How Social Workers Can Provide Solutions to Bullying*. Posjećeno 13.7.2024. na mrežnoj stranici Virginia Commonwealth University: <https://onlinesocialwork.vcu.edu/blog/social-work-solutions-to-bullying/>
57. Waheed, M. (2019). Online threats and risky behaviour from the perspective of malaysian youths. *SEARCH, 11*(2), 57-71.
58. Žigmundić, M. (2018). *Osobine ličnosti i rizična ponašanja na internetu*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.